

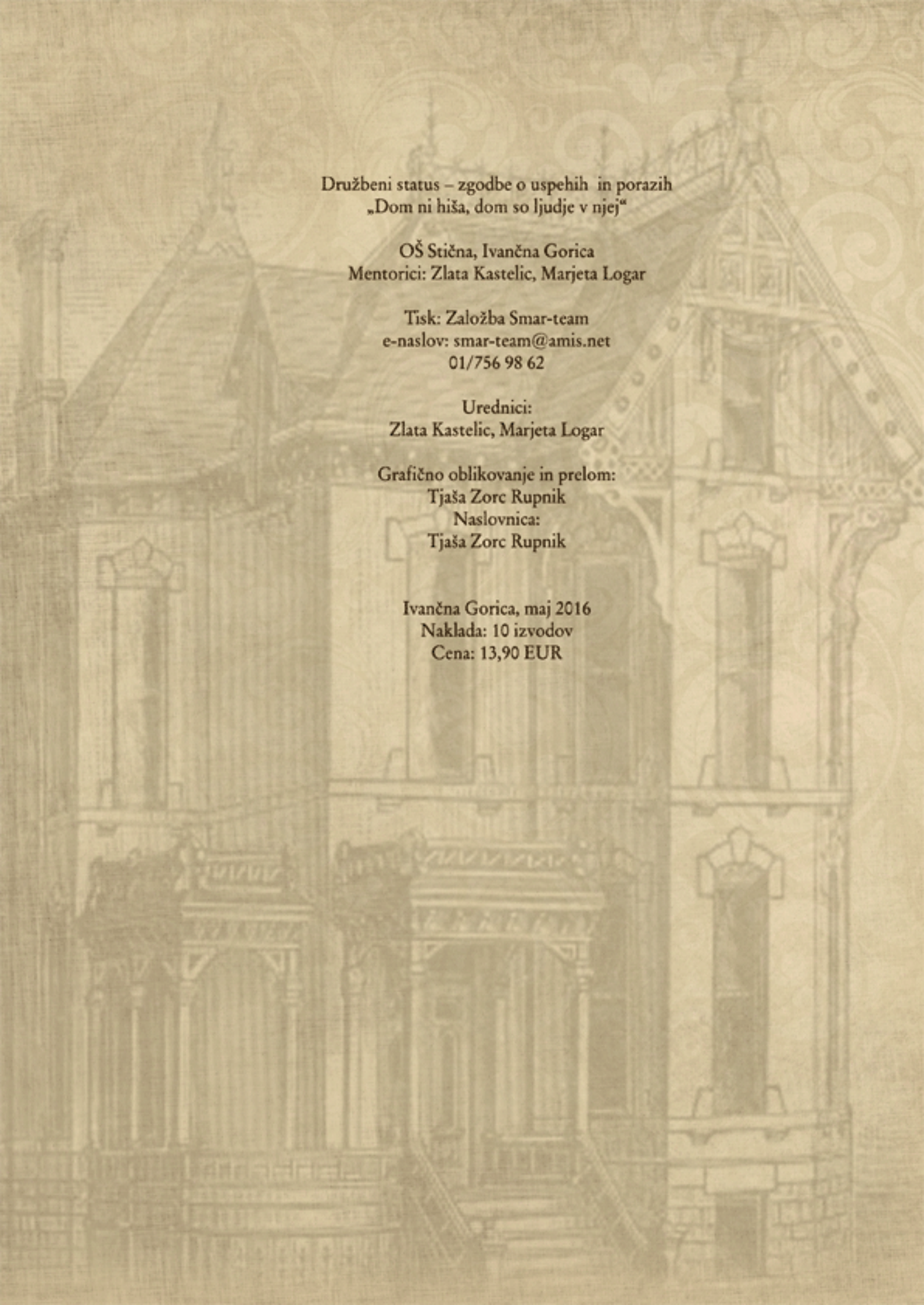
OŠ Stična, Ivančna Gorica

Raziskovalna naloga

DRUŽBENI STATUS – ZGODBE O USPEHIH IN PORAZIH

Šolsko leto 2015/2016

Družbeni status – zgodbe o uspehih in porazih
„Dom ni hiša, dom so ljudje v njej“

OŠ Stična, Ivančna Gorica
Mentorici: Zlata Kastelic, Marjeta Logar

Tisk: Založba Smar-team
e-naslov: smar-team@amis.net
01/756 98 62

Urednici:
Zlata Kastelic, Marjeta Logar

Grafično oblikovanje in prelom:
Tjaša Zorc Rupnik
Naslovnica:
Tjaša Zorc Rupnik

Ivančna Gorica, maj 2016
Naklada: 10 izvodov
Cena: 13,90 EUR

OŠ Stična, Ivančna Gorica

Raziskovalna naloga
DRUŽBENI STATUS – ZGODBE O
USPEHIH IN PORAZIH

»DOM NI HIŠA,
DOM SO LJUDJE V NJEJ«

Sodelujoči učenci:

Stanislav Šivec, 6. a, Alja Štaudohar, 7. c, Manca Kepa, 8. a

Predstavitev naloge:

Manca Kepa, 8.a

Mentorici:

Zlata Kastelic, prof.
dr. Marjeta Logar

Ivančna Gorica, šolsko leto 2015/2016

I

UVOD

Naslov naloge Družbeni status – zgodbe o uspehih in porazih nas je vzpodbudil, da smo se lotili raziskovanja zgodovine plemiške rodbine, ki je v naših krajih, v Ivančni Gorici in okolici, prisotna od srede 18. stoletja. K raziskovanju nas je vzpodbudila zapuščena graščina v vasi Malo Hudo in pripovedi o njenih zadnjih prebivalcih: dr. Gregorju Fedranu in njegovi ženi Nadi Fedran, roj. Perko in o njunem sinu Gregorju Fedranu.

Namen raziskovalne naloge je bil ugotoviti, kdo so predniki družine Fedran, opisati njihovo življenje ter ugotoviti njihov vpliv na razvoj kraja samega.

Cilji raziskave, ki smo si jih zastavili, so:

- ugotoviti, od kod družina izvira, kako in kdaj so prišli v te kraje;
- proučiti razvejanost družine in ugotoviti, katera veja je bila najbolj povezana z ljudmi v naših krajih;
- poiskati zanimivosti v povezavi z omenjeno družino tako v literaturi kot v ustnem izročilu;
- na podlagi pridobljenih informacij proučiti materialne ostaline v naših krajih,
- izsledke zapisati in strniti v zgodbo.

Za raziskavo smo uporabili deskriptivno metodo v kombinaciji s kavzalno-neeksperimentalno.

Ugotovili smo, da je družina Fedran vplivala na kraj in njegov razvoj predvsem v povezavi z ustanovljeno stalno pošto postajo na Malem Hudem med Ljubljano in Karlovcem, v novejšem času, v prvih desetletjih 20. stoletja in po 2. svetovni vojni, pa s pridobitvijo zdravniške ordinacije za velik okoliš Ivančne Gorice.

Spoznali smo, da številne spremembe v družbenem razvoju, napredku v tehnologiji prinašajo tudi poraze, a le, če se na njih ne odzivamo pravočasno. Kljub temu je potrebno ohraniti pridobitve in jih nadgrajevati.

II

KULTURNO-ZGODOVINSKA DEDIŠČINA GRAŠČINE NA MALEM HUDEM

2. 1 ZUNANJOST FEDRANOVE GRAŠČINE

Pri našem raziskovanju nas je pot najprej vodila k Fedransbergovi graščini. Ob cesti Ivančna Gorica–Višnja Gora, v kraju Malo Hudo, stoji stara, podolgovata stavba, zapuščena in potrebna obnove. Videti je, da je bila nekoč gosposka.

Fedranspergova graščina na Malem Hudem pri Ivančni Gorici (foto: Zlata Kastelic)

Stavba je enonadstropna z dvokapno streho. Na fasadni steni jo krasijo dve portalov s potlačeni loki – natančneje – to so polkrožni zaključeni kamniti portali. Nadstropji sta ločeni s podolgovatim zidcem. Okna so pravokotna. Zgornja okna krasijo zidani profilirani okviri, spodnja so varovana z umetno izdelanimi baročnimi kovinskimi mrežami s kamnitimi okviri.

Okno z baročno kovinsko mrežo na Födranspergovi graščini (foto: Zlata Kastelic)

V stavbo vodita dva vhoda. Oba se začenjata s skrbno oblikovanimi kamnitimi stopnicami, nad vrata pa se bohoto bogat okrasek iz kamna. Vrata so lesena, mogočna. Na prvih vratih je še danes pritrjena medeninasta ploščica z napisom:

Medeninasta ploščica na vhodnih vratih na Födranspergovi graščini (foto: Zlata Kastelic)

Ob vratih se vzpenja plezalka, ki letos še ni zacvetela. Naša mentorica Zlata Kastelic se spomni, da vsako leto zacveti v čudovitih vijoličnih barvah. Zraven pa je zasajena glicinija, ki je letos porezana – sicer se je še lani vzpenjala vse do strehe. Pa ne samo to. Ozek pas ob hiši krasi miniatura gredica, ki se razteza čez vso dolžino stavbe, zasajena s tulipani, ki spominja na čase, ko je v hiši še živela pokojna žena dr. Fedrana, Nada Fedran.

Vhodna vrata v prvi del Föderanspergove graščine (foto: Zlata Kastelic)

2. 2 VRT IN NOTRANJI PROSTORI FEDRANOVE GRAŠČINE

Zanimalo nas je, kaj se skriva na vrtu, ki se razprostira za graščino in se stopničasto vzpenja proti zaključku, kjer so še danes vidni sledovi bazena.

Vhod na vrt ne kaže, da bi kdo skrbel za graščino. Zagrajen je z nekaj deskami – a, glejte, že po nekaj korakih nas pričaka bogato razcvetela češnja – kot da dokazuje, da spomini na prebivalce hiše še niso mrtvi in s svojo lepoto vabi, naj vendar kdo oživi vsaj zgodbe o njih in o stavbi sami.

Tudi tukaj sta dva vhoda. Oba sta seveda veliko skromnejša kot na fasadni strani hiše. Našo pozornost pa je pritegnil lesen »gank«, podprt z dvema stebroma, po katerem so se v stoletjih verjetno sprehajale gospodarice graščine. Drugi vhod je običajen. Oba pa vodita v notranje prostore, ki smo jih uspeli videti le skozi okno. Le kaj je bilo nekoč tukaj? Po nekaj predmetih smo sklepali, da sta prostora verjetno služila kot kuhinji, drugi mogoče shrambi. Le kdo bi danes to vedel?!

Razcvetela češnja na Födranspergovem vrtu (foto: Zlata Kastelic)

Pot smo nadaljevali po vrtu. Še vedno je videti železna vrata, ki v spremstvu mogočnih stebrov vodijo proti bazenu. Eden izmed njih je podrt ... Vidni so še sledovi drobnih vrtnic, ki se zbujaajo iz zimskega spanja in se pripravljajo na svoje prvotno poslanstvo – lepšati nekdanj skrbno urejen vrt, danes le še ostanke vložnega truda in znanja najetega vrtnarja.

Radovednost o notranjosti hiše pa nam ni dala miru! Brskali smo po virih in našli zapis iz leta 1992. Učenka takratnega 6. razreda stiške šole Barbara Pajk je pogovor z Andelino Radelj, ki je obiskala Fedranovo hišo, zapisala. Zapis navajamo v celoti, saj domnevamo, da je hiša v naslednjih petindvajsetih letih izgubila veliko dragocenosti.

»Obiskala sem hišo Fedranovih. Očarana sem bila nad stvarmi, ki vam jih bom opisala.

V hodniku stoji kip, po stenah visijo slike, na tleh sameva skrinja, s katero so nekoč vozili pošto; hodnik krasi še kip iz Jurčičeve povesti Domen, v kateri »je Sova ubil Domna«.

V dnevni sobi stoji klavir, ki je star več kot 100 let. V njej so tudi stoli, slike in miza. Pohištvo je rezljano.

Naprej je kuhinja in stopnice, ki vodijo v klet, kjer so imeli vodovod že pred več kot 100 leti, shramba za živila ...

Na levi strani hiše je stopnišče vodilo v ordinacijo dr. Gregorja Fedrana, menda vnuka graščaka Sove.

Levi del hiše je bil pošta, v desnem delu so živeli von Födranspergi.

Pred 2. svetovno vojno so imeli tudi služinčad. Na vrhu, v 2. nadstropju, so bile spalnice. Pohištvo je iz masivnega lesa in rezljano. Gospa Nada Fedran si je opremila sobo s pohištvom iz češnjevega lesa, oblazinjenega z oranžnim žametom. To opremo je pripeljala s seboj, ko je prišla v to hišo.

Pokazala mi je tudi skodelice, iz katerih je pila Marija Terezija, ko je na svoji poti pri njih zamenjala kočijo in konje.

V hiši je tudi knjižnica.

Za hišo imajo vrt, kjer so se včasih sprehajali. Vrtnice so se opletale okoli kamnitih stebrov, v uti pa so ob vročih dnevih počivali; imeli so tudi bazen.«

Iskali smo ljudi, ki nam bi lahko povedali kaj več o vrtu in tudi o hiši. Pomoč nam je ponudila naša knjižničarka, ga. Branka Lah Emeršič. Intervjuvali smo kar njeno mamo Slavko Emeršič, saj je bila soseda družine Fedran. Njeno pripoved smo skrbno zapisali:

»Fedranovi so imeli daleč naokoli najlepšo hišo. Tedaj ob hišah ni bilo rož, le tu in tam so se vzpenjale drobne vrtnice. Pri Fedranovih pa je bila vsa hiša porasla z glicinijo, ki je z omamnim cvetjem krasila pročelje. Ob obeh vhodih sta rasla klematisa. Vse rože so bile pravilno negovane in tako so ob svojem času bogato cvetele.

Gospa je dala sadike glicinije sosedom, prav tako klematis ... sedaj cvetijo pri njih in pri marsikateri drugi hiši. Tudi na novo zgrajeni! Hiša ob cesti pa, kakor da je od utrujenosti zaspala, kakor da je njen čas davno odšel. Le vsako leto zacvetijo glicinije in klematis, srobot, v spomin na čase, ki na žalost minevajo.

Gospa me je včasih vzela na vrt, ki je bil zelo urejen. Iz Kamenice pri Mariboru je občasno prihajal vrtnar, ki je poskrbel za zasaditev vrta in pravilno nego rož. Po sredini vrta je potekala ravna potka, ki je bila posuta z belim peskom. V loku so bile postavljene opore za trto. Ob potki pa – bele drobne rožice – kot bela preproga. Vrt se je zložno dvigoval in na vsakih deset metrov je bila postavljena stopnica.

Spredaj so bile gredice za zelenjavo. Prvič sem zvedela za šparglje; te so Fedranovi zelo čislali, saj so bili pripravljene zelo dobri – tako po okusu kot tudi zdravi. V vasi jih seveda nismo sadili. Kdo pa je takrat vedel za njihovo zdravilno moč?!

Proti zadnjemu delu vrta so bile zasajene trajnice. Spomladi so se razcvetele rumene narcise, tulipani, nekoliko pozneje rdeče in roza potonike. Ob poti so se bohotile roza vrtnice. Na koncu vrta, ki je bil obdan z lepo žičnato ograjo, je bil na eni strani čebelnjak,

na drugi strani pa uta – senčnica. V njej nisem nikoli posedela. Zgoraj pa je bil bazen. Ne spomnim se, da bi bila kdaj v njem voda.

Nekoč sem si ob koncu pouka zaželela, da bi učiteljici nesla potonike. Imela sem občutek, da gospe ne bo težko dati nekaj omamno dišečih cvetov. Zmotila sem se! Gospa mi je povedala, da ima zelo rada rože, predvsem zato, da jih vidi, kako rastejo, cvetijo, ne da bi jih porezala. Tokrat mi je izjemoma dala tri cvetove, hkrati pa mi je naročila, naj ne pridem več po njene rože ... Ob ograji pa so rasli šopi rdečega in črnega ribeza ...

Ta vrt in hišo je človek res vedno lahko občudoval!«

Spomini na nekdanji vrt za graščino (foto: Zlata Kastelic)

2. 3 ZBIRKA UMETNOSTNO-ZGODOVINSKIH PREDMETOV

Da ne bi ostali samo pri ustnih virih, ki so »pričali« o bogastvu hiše in njene okolice, smo pogledali tudi v literaturo. Dr. Stane Mikuž je v Umetnostno-zgodovinski topografiji grosupeljske krajine iz leta 1978 navedel, da se v graščini nahaja zbirka kulturno-zgodovinskih in umetnostno-zgodovinskih predmetov. V svojem delu omenja empirski svečnik in staro puško, ki sta tesno povezana z zgodbo o Domnu.

Lesen "gank" na zadnjem delu graščine (foto: Zlata Kastelic)

Omenja tudi pohištvo iz 18. stoletja, empirski porcelan, Wergantovo sliko Mati božja dobrega sveta. Mikuž omenja tudi dve sliki iz 18. stoletja, in sicer Ženo Andreja Pourja – tričetrtinski profil do pasu, sliko Andreja Žige Pourja, oskrbnika Čušperka in posestnika na Brinju. V zbirki je bila tudi kolorirana risba Burdacha Bernarda: Gospod Födransberg, poštar in gostilničar v Stični, podoba dr. Guliča, zdravnika v Stični, ki jo je naslikal (tempera, papir) Čelešnig.

III

GROBNICA IN NAGROBNIKI DRUŽINE FÖDRANSBERG

3. 1 NAGROBNIKI IN NAGROBNI NAPISI V STIČNI

Pot nas je vodila na pokopališče v Stično. Imeli smo kaj videti. Skozi vhod smo zagledali pokopališko kapelo, ki jo z zunanje strani krasijo plošče z napisi umrlih duhovnikov. Ugotovili smo, da so na zadnji strani kapele plošče z imeni družine Födransberg. Najprej kamnit spomenik z grbom in napisom, iz katerega smo razbrali, da je bil tukaj pokopan eden izmed prednikov dr. Fedrana. Napis je v nemščini, zato smo ga v celoti prepisali.

Ruhestätte der Familie
FÖDRANSBERG
Benjamin Ritter von
Födransberg
k.k. Postmeister u Realitäten
besitzer geb. 25. Oktober 1815
gest. 6. Oktober 1867.
Gewidmet vom seiner traurigen
Den Gättin Helena von
Födransberg.

Spodaj je zapisano še ime:

Ida Foedransperg r. Pour
29. IX. 1863 +12. X. 1951.

Na drugi strani kapele smo našli litoželezen spomenik, ki je posvečen ALOISU FÖDRANSBERGU, vitezu.
Napis je bil skoraj nečitljiv.

*Nagrobni spomenik rodbine
Födransperg v Stični (foto: Zlata Kastelic)*

*Grb rodbine Födransperg
na nagrobnem spomeniku (foto: Zlata Kastelic)*

Zraven pa smo odkrili še vdolbinico z jokajočim kamnitim angelom in ploščo z napisom:

**Ida Edle v.
Födransperg
20. 1. – 6. 11. 1902.
Schlafe sanft!**

Nekoliko dlje od kapele, naslonjeno na pokopališki zid, pa smo našli kapelo z identičnim grbom kot na prejšnjem kamnitem spomeniku. Grobnica iz črnega marmorja je ograjena z litoželezno ograjo, na črni plošči pa se vrstijo napisi:

**ALEXSANDER
RITTER VON
FÖDRANSPERG
GUTSBESITZER.
Geb. 18. Dezember 1841, gest. 1. Dezember 1913.**

**DR. GREGOR
FEDRAN**

***30. 5. 1897 +12. 10. 1969**

NADA FEDRAN roj. PERKO

***9. 10. 1903 + 14. 2. 1993**

**GREGORY BERNARD
FEDRAN**

***19. 11. 1924 + 20. 1. 2010**

Rodbinske povezave smo razložili v poglavju 4.

Grobnica družine Födransperg v Stični (foto: Zlata Kastelic)

3. 2 NAGROBNIK IN NAPIS V LEŠČEVJU

Pri cerkvi, natančneje na samem vhodu k cerkvici sv. Janeza Krstnika v Leščevju, v bližini nekdanjega gradu Kravjek, je na steber v podobi kapele pritrjen litoželezni nagrobnik Avgusta viteza Födransperga.

**AUGUST R: v: FÖDRANSPERG
GUTSBESITZER ETC:
GEB: d:3. AUGUST 1801.
GEST: d: 2. NOVEMBER1847.
GEWIDMET
VOM
DANKB: SOHNE
AUGUST.**

Zgodovino te veje Födranspergov bomo razložili v poglavju 4.

Vdolbina v kapeli na stiškem pokopališču z jokajočim angelom in nagrobno ploščo Ide Edle v. Födransperg (foto: Zlata Kastelic)

3. 3 NAGROBNA PLOŠČA IN NAPIS V TREBNJEM

Tudi v Trebnjem smo našli na farni cerkvi litoželezno ploščo, kjer je zapisano ime Alois FÖDRANSBERG. Pozneje smo ugotovili, da je v Stični pokopan oče, v Trebnjem pa sin. Ohranili sta se obe plošči. Prvi je bil poročen z Barbaro Pehani iz Vine Gorice pri Trebnjem, sin Alojz pa je umrl neporočen in relativno mlad.

Iz navedenih podatkov smo sklepali, da je družina z imenom FÖDRANSBERG/FÖDRANSBERG dolgo živela v naših krajih. Zanimalo nas je, kdo so bili, je še kdo, ki ohranja spomine na družino, s čim so se ukvarjali. To bomo predstavili v Poglavlju 4.

Litoželezen nagrobnik Alojza viteza Födransperga v Stični (foto: Zlata Kastelic)

Nagrobnik Alojza viteza Födransperga v severni steni cerkve v Trebnjem (foto: Zlata Kastelic)

IV

RODBINA FÖDRAN PL. FÖDRANSPERG

4. 1 GREGOR FÖDRAN PL. FÖDRANSPERG – ZAČETNIK RODU FÖDRANSPERG V NAŠIH KRAJIH

V tem poglavju predstavljamo izsledke iz literature, natančneje iz knjige Mihe Preinfalka, Plemiške rodbine na Slovenskem iz leta 2013, v kateri smo proučili družino, ki je v naših krajih pustila materialne sledove in veliko spominov, predvsem na dr. Gregorja Fedrana, zdravnika, ki je v spominih ljudi ostal kot dober in požrtvovalen zdravnik, včasih tudi hudomušen, a vseeno priljubljen.

Plemiška družina Födransperg, prvotno Fedran oz. Födran po navedbah, ki smo jih našli v literaturi, izhaja iz Gornjega Grada. Gregor Fedran, začetnik plemiške rodbine, se je rodil 1714 v kraju Podhom nad Bočno. Njegova starša sta bila Mihael in Marija. Preinfalk navaja, da je Gregor Fedran prišel sredi 18. stoletja na Dolenjsko – kot prevoznik in vinski trgovec. Delal je kot kletar v stiškem samostanu, potem pa je kupil gostilno na Malem Hudem in postal gostilničar. Pozneje, leta 1758, ko je kraj dobil stalno poštno postajo med Ljubljano in Karlovcem – to so iz Višnje Gore premestili v Spodnje Hudo (Malo Hudo) – pa še dedni c. kr. poštni mojster. Pošta je bila seveda v Fedranovi graščini.

V gradivu, ki ga je pripravila Mojca Globokar Anžlovar o Ivančni Gorici leta 2015 smo našli zapis, da je v Fedranovi hiši še vedno viden raspored sob za tujce, ki so prenočevali v gostilni. Med najbolj slavnimi gosti sta bila zagotovo Marija Terezija in prestolonaslednik Jožef, ki sta se za dva dni ustavila na Malem Hudem na poti v Karlovac. Cesarica, naklonjena razvoju in napredku, je bila silno navdušena nad gospodarnostjo in gostoljubnostjo graščine in njenih lastnikov. Fedranove je povzdignila v viteški stan. Isti vir navaja, da »Potomci Fedranovih še vedno hranijo popolnoma ohranjeno in v gotici napisano darilno listino, s katero je tedanja cesarica Marija Terezija povzdignila rodbino Fedran.«

Zanimivo je to, da je Gregor Fedran s svojim delom nabral veliko bogastvo, s katerim je kupoval plemiške hube v okolici Stične. Po Jožefinskih reformah je razširil svojo posest tudi z nekaj posestvi stiškega samostana. Pa ne samo to. Kupil je tudi posestvo Kravjek, in sicer leta 1764, in leta 1791 še gradič Mačerole pri Kravjeku. Preinfalk v svoji knjigi navaja, da sta bili »obe nepremičnini v rodbinski lasti do leta 1861, ko ju je Gregorjev pravnuk Avgust prodal odvetniku Kristijanu Ottu iz Laubacha v Hessnu.«

Gregor Fedran je kupoval posesti tudi v Ljubljani. 1780. leta je postal zakupnik šestih mitnic, me drugimi tudi v Višnji Gori, Metliki in v Trebnjem, s čimer si je povečal premoženje.

4. 1. 2 GREGOR FEDRAN, PLEMIČ IN VITEZ

Menimo, da gresta denar in slava »z roko v roki«. Tako si je Gregor Fedran »zaželel« plemiškega stanu oz. plemiški naziv. Cesarja je zaprosil tudi za predikat Födransperg. Cesar mu je željo izpolnil – seveda je Fedran moral prošnjo temeljito argumentirati – postal je plemič in od leta 1768 je lahko uporabljal tudi prilastek Födransperg. Pri »poplemenitenju« mu je pomagal tudi stiški opat s pripombo, da ostajajo obveznosti družine Födransperg do samostana enake kot prej.

Kapela na Pristavi, nekdanj last Gregorja Födransperga (foto: Zlata Kastelic)

Deset let pozneje, leta 1778, se je Gregor Fedran, zdaj Föderan pl. Föderansperg, želel na družbeni lestvici premakniti še nekoliko višje. Svojo vlogo na cesarstvo je podkrepil z vestnim upravljanjem pošte. Dobil je naziv vitez, natančneje vitez Föderan pl. Föderansperg, Kakorkoli že, po povišanju v viteški stan, tako Gregorja Fedrana kot vseh njegovih zakonitih potomcev, so se le-ti odslej predstavljali le kot Föderanspergi.

Gregor Föderansperg je postal član kranjskih deželnih stanov, in sicer leta 1791

4. 1. 3 GRB DRUŽINE FÖDRANSPERG

K tako visokemu nazivu sodi tudi grb. Že v času, ko je Gregor Fedran postal plemič, si je dal izdelati grb. Sledil je dvema osnovnima temama: habsburški monarhiji, ki je v grbu predstavljena s črnim orlom in dejavnosti, ki jo je Fedran opravljal – pošti. Ko je postal vitez, grba dejansko ni spremenil, nad ščit je dodal le nekaj kronanih šlemov več. Pozornemu opazovalcu seveda ne uide, da je poštni rog na nagrobnikih v Stični obrnjen narobe.

Opazili smo, da naslovi, sprejemi v razna članstva v zgodovini niso bili samoumevni. Tudi pri Gregorju Fedranu ne! Tisti, ki je zaprosil za napredovanje ipd. je moral temeljito podkrepiti svojo vlogo, bodisi z lojalnostjo do vladajoče strukture, z vestnostjo pri delu, z inovacijami in posledično napredkom, ki ga je bil deležen kraj ali širše območje in tudi – pomislite – z dobro vzgojenimi in izobraženimi otroki, ki so koristni za ožjo in širšo družbo. Škoda, da danes slednje ne šteje veliko!

Gregor Föderansperg je umrl 1793 v starosti 79 let.

Viteški grb družine Föderansperg (ARS, AS 1071, št. 54; iz knjige M. Preinfalka Plemiške rodbine na Slovenskem

4. 2 GREGOR FÖDRANSPERG IN NJEGOVI POTOMCI

Gregor Födransperg je imel veliko otrok. Poročen je bil trikrat, otrok pa kar oz. vsaj osemnajst. Kako so aktualne žene nasledile predhodnice, nismo zasledili, lahko pa to povezujemo s številnimi smrtmi žensk pri porodih ...

Da se je moralo nekaj zgoditi, lahko ugotovimo tudi iz letnic rojstev zadnjega zakonitega potomca, ki ga je imel s prvo ženo Marijo Ano Pour leta 1756, in sicer Jožefa Födransperga, pozneje imenovanega Födransperga II. Skoraj deset let pozneje so se začeli rojevati otroci, ki jih je imel plemeniti Födransperg s tretjo ženo Frančiško Fabjan, s katero se je poročil 1763. leta.

Plemiški grb družine Födransperg (ARS, AS 1064, št. 31; iz knjige M. Preinfalka Plemiške rodbine na Slovenskem)

4. 2. 1 JOŽEF FÖDRANSPERG – FÖDRANSPERG II.

Ugotovili smo, da je za naše raziskovanje pomemben ravno ta Gregorjev sin, Jožef, iz prvega zakona z Marijo Ano Pour; kot smo že omenili, je bil rojen 1756. leta. Bil je pravnik, dr. prava; napisal je nekaj strokovnih del; med drugim je opravljal delo dvornega svetnika v Passauu, bil je tudi prostozidar ...

Poročil se je z Terezijo Mauchter, hčerjo Franca Josefa Maucherja, generalnega poštnega mojstra na Dunaju. Jožef in Terezija sta imela enajst otrok. Vsi njuni otroci so se rodili na Malem Hudem. Jožef Födransperg se je namreč vrnil na Malo Hudo in od očeta prevzel poštni urad, prav tako družinsko posestvo. Urad mu je formalno podelil generalni dedni poštni mojster Janez Vencelj, knez Paar.

Pred prihodom v Malo Hudo si je sin Jožef od očeta Gregorja izposloval stanovanje in 500 goldinarjev četrletne plače. Tudi predaja pošte in posestva ni bila zastoj: Jožef je plačal 22.000 goldinarjev. V literaturi smo prebrali, da prav vsi Terezijini in Jožefovi otroci s svojimi življenjskimi odločitvami niso bili ravno v ponos merilom in etičnim načelom očeta Jožefa. Posredi je bila seveda ljubezen ene izmed njegovih hčera, ki je na koncu za kazen ostala brez vsega.

4. 2. 2 JOŽEF WASGOTTWILL FÖDRANSPERG

Lastništvo poštnega urada Födranspergov na Malem Hudem se je zopet nadaljevalo z Jožefom, natančneje z Jožefom Wasgottwillom, s prvim sinom zgoraj omenjenega Födransperga II.

Jožef Wasgottwill Födransperg je z ženo Marijo Luschin imel kar sedemnajst otrok. Po nekaterih virih pa še dodatnih dvajset – nezakonskih. Eden izmed njegovih zakonskih sinov je bil tudi Benjamin Födransperg, ki je nadaljeval z rodом na Malem Hudem.

4. 2. 3 AVGUST FÖDRANSPERG – FÖDRANSPERG V.

Sin Jožefa Födransperga II. in njegove žene Terezije, najmlajši brat Jožefa Wasgottwilla Födransperga, Avgust, rojen leta 1801, Födransperg V., pa je dobil posestvo Kravjek in Mačerole. Imel je dvojčka Gustava ... Življenje teh ljudi je bilo na moč zanimivo.

August Födransperg se je 1829 poročil Ano pl. Kleinmayr iz znane tiskarske in založniške družine, s katero je imel tri otroke: Avgusta, Friderika in Henrika.

Po smrti svojega očeta Jožefa Födransperga II. je podedoval, kot smo že omenili, Kravjek in Mačerole. Opisali bomo samo drobec zgodovine teh dveh gradov oz. posestev.

Oba gradova sta vezna na kraj Leščevje, ki je sestavljeno iz več zaselkov na vzpetinicah nad dolino Lahkega potoka.

Od gradu Kravjek (Weineck) so ostale samo ruševine, in sicer jugozahodno nad naseljem Leščevje ter nekdanjim dvorcem Kravjek severozahodno od Muljave. Leta 1764 je zadolženo posest kupil Gregor Fedran/Födran, začetnik rodu Födransperg, posestnik, gostilničar, poštni mojster. Nepremičnina je ostala v lasti družine vse do leta 1861. Mimogrede moramo omeniti, da je bil ta grad v zgodovini tudi v lasti baronov Ravbarjev.

Gradič Mačerole (Matscherolhoff), v neposredni bližini Kravjeka je tik pred svojo smrtjo prav tako kupil Gregor Fedran/Födran in je ostal v družinski lasti do 1861.

Obe neprimičnini je istega leta prodal Gregorjev pravnuk Avgust, in sicer odvetniku Kristijanu Ottu iz Laubacha v Hessnu. Zadnji lastnik Kravjeka pa je bil Franc Fortuna iz Stične.

Kot literarno predlogo je prebivalce obeh gradov (iz družine Födranspergov) uporabil tudi naš pisatelj, doma z Muljave, Josip Jurčič. Pojavljajo se v romanih Deseti brat, Cvet in sad, Domen. Pravzaprav ti liki oživijo s pomočjo igralcev in igralk v letnem gledališču na Muljavi.

Na poti v Leščevje (foto: Zlata Kastelic)

Cerkev sv. Janeza Krstnika v bližini nekdanjega gradu Kravjek (foto: Zlata Kastelic)

»V gozdu nad vasjo Leščevje se skrivajo razvaline gradu Roje, ki ga je Josip Jurčič upodobil v povesti Grad Rojinje. Nedaleč stran v dolini je stal grad Kravjek, ki ga je Jurčič v Desetem bratu preimenoval v Slemenice. Grad Mačerole, ki je tudi nekoč stal v Leščevju, pa je naš rojak preimenoval v Polesek. V kraju je tudi manjši ribnik Laškovec in cerkva svetega Janeza Krstnika, imenovana Podbenek,« je pripovedoval g. Karel Frantar iz Ivančne Gorice. Tukaj smo našli nagrobnik Avgusta Födransperga V.

»V Laškovcu sta moja stara starša gojila rake in jih prodajala v Ljubljano, v hotel Slon. To so bili raki lenščaki. Voda je bila čista, res čista,« je nadaljeval naš sogovornik. »Laškovec ponikne, in se zopet pojavi na drugi strani hriba. No, zdaj ima naš Laškovec v lasti neki Rus ...« Tudi mi smo opazili, da je pred ribnikom tabla z napisom, tudi v angleščini, ki prepoveduje dostop.

Födranspergi nastopajo v Jurčičevem romanu Deseti brat: Avgustova žena Ana nastopa kot stara kontesa z gradu Kravjek. V Desetem bratu je omenjeno, da je Anin mož Avgust v Laškovcu blizu Kravjeka postavil žago in jo pozneje prestavil ob potok Višnjica. Stric Dolef iz Desetega brata ni nihče drugi kot Avgustov brat dvojček Gustav.

»V Domnu nosijo Födranspergi priimek Sova. Leterno in puško, s katero je oče ustrelil sina, Sova svojega nezakonskega sina Domna, ki ga je imel z deklo, so menda dolgo hranili v graščini na Malem Hudem. Domna so menda zakopali na vrtu za Fedranovo graščino. Smo iskali ostanke, a nismo ničesar našli,« je svojo pripoved zaključil Karel Frantar, ki je povedal, da sta njegova stara starša bila kar v tesnih stikih z dr. Fedranom in njegovo ženo.

Nagrobna plošča Avgusta viteza Födransperga v Podbeneku (foto: Zlata Kastelic)

Omenimo lahko še, da je naš sogovornik natančno poznal vsebine romana Grad Rojinje, razvijanje povesti Deseti brat. Poudaril je, da mi je lahko žal, da si nisem ogledala predstave na Muljavi. In res mi je!

Litoželezni nagrobnik Avgusta viteza Föderberga na pokopališču cerkve sv. Janeza Krstnika, imenovane Podbenek (foto: Zlata Kastelic)

4. 2. 4 BENJAMIN FÖDRANSPERG

Šesti izmed sedemnajstih zakonskih otrok Jožefa Wasgottwilla Föderberga je Benjamin, zadnji poštni uradnik iz rodbine Föderberg. Rodil se je leta 1815, 1841. se je poročil s Heleno Kotnik, s katero sta imela pet otrok, med njimi Aleksandra, očeta zdravnika dr. Gregorja Fedrana.

Benjamin Föderberg je umrl leta 1867, pošto pa je prevzela njegova žena Helena, ki jo je vodila vse do leta 1883. Da je bila delavnost, vestnost in skrbnost pri opravljanju poklica v tej hiši doma, potrjuje tudi članek, ki so ga 2. 10. 1883 objavili v Slovenskem narodu. Tega leta so namreč zaradi izgradnje dolenske železnice ukinili poštni urad na Malem Hudem, v omenjenem časopisu pa so se javno zahvalili zadnji poštni upraviteljici Heleni

Födransperg. Citiramo:

»Tem povodom izreklo je c. kr. poštno vodstvo v Trstu gospej Heleni pl. Födransperg za mnogoletno zvesto in točno službovanje popolno zadovoljstvo.«

Helena Kotnik pl. Födransperg je umrla 1904 v starosti 83 let.

4. 2. 5 ALEKSANDER FÖDRANSPERG

Aleksander Födransperg se je 1894. poročil z Ido Vero Pour z Brinja. Rodili so se jima štiri otroci: Gregor, Aleksander, Ludvik in Ida. Ta je še istega leta umrla. Oče Aleksander je umrl leta 1913 in vsa skrb za tri odraščajoče sinove je padla na pleča materi Idi.

Naša sogovornica, ga. Slavka Emeršič je obudila spomine na družino:

»Naši bližnji sosedje so bili Fedranovi. Plemiški naslov so pridobili. Imeli so veliko zemlje, vendar se je starejša gospa, mama dr. Fedrana odločila, da jo proda samostanu (t. j. Pristavo, ki jo je nekoč kupil prav od samostana možev praded Jožef, op. pisca) z namenom, da izšola svoje tri sinove. Tako so fantje pridobili odlično izobrazbo: eden izmed sinov je živel v Avstriji in je bil prometni inženir, drugi sin je živel v Ljubljani – postal je kemik, tretji pa je postal zdravnik – dr. Fedran, ki je bil vsak trenutek dosegljiv ljudem v bližnji in daljni okolici. Poročen je bil z gospo Nado, rojeno Perko.«

V Laškovcu – Ribnik je bil nekdanj v lasti Födranspergov, zdaj v tujih rokah (foto: Zlata Kastelic)

Vrnimo se k podatkom, ki smo jih našli v Preinfalkovi knjigi Plemiške rodbine na Slovenskem. Avtor navaja, da potomci Benjamina in Helene Födransperg živijo v Sloveniji še danes, a ne pod imenom Födransperg, ampak Fedran. Z izjemo, ki je nastala pozneje. Peter Černivec, rojen leta 1941, vnuk Albina Födransperga po Antonovi liniji (brat Jožefa Waggottwilla Födransperga, Födransperg III.), se je preimenoval v Födransperg in ohranil to ime pri nas, v Sloveniji.

Po razpadu Avstro-Ogrske sta si dva izmed Aleksandrovih sinov, Gregor in Ludvik, namreč spremenila plemiški naziv Födransperg v izvorno obliko Fedran. Tretji sin Aleksander je priimek, pravzaprav plemiški predikat obdržal, živel pa je v tujini.

Oba brata, tako Gregor in Ludvik, sta bila naprednih idej. V času študija sta bila povezana s preporodovci, kar ni bilo družbeno in politično sprejemljivo.

4. 2. 5. 1 LUDVIK FÖDRANSPERG

Ludvik je po navedbah Franceta Adamiča obiskoval realko v Ljubljani, nato v Badnu. Zrelostni izpit je opravil leta 1918 v Wiener-Neustadtu. Kemijo je študiral v Pragi in se kot inženir kemije vrnil domov. Njegova službena pot ga je vodila od Zagreba, Mengša, Čila, Kočevja, Grosuplja in Ljubljane. Vmes je študiral predmete iz filozofije, psihologije, sociologije. V času 2. svetovne vojne so ga kot pripadnika OF – imenovanega dr. Dolfe Zorec – aretirali Italijani in ga 1942. ubili kot talca. Z ženo Minko roj. Kračman je imel dva otroke, Jugana in Vesno. Rod se nadaljuje po vnuku Klemnu.

Ludvik Fedran, brat zdravnika Gregorja Fedrana (iz knjige M. Preinfalka Plemiške rodbine na Slovenskem, str. 28; fotografijo hrani Klemen Fedran, Ljubljana)

V

GREGOR FEDRAN

5. 1 GREGOR FEDRAN, ZDRAVNIK

Prvorojeni sin Aleksandra Föderansperga in njegove žene Ide Pour: o tem malodane ljudskem zdravniku je ostalo v naših krajih mnogo pripovedi. Njegovo življenje razlagamo v posebnem poglavju, saj so naši kraji tesno povezani s tem potomcem Gregorja Föderansperga, začetnika rodu Föderansperg v Stični in okolici.

Najprej bomo zdravnika in potomca slovenske veje Föderanspergov predstavili tako, kot ga ima še danes v spominu njegova bivša soseda, ga. Slavka Emeršič.

»Dr. Fedran je imel v čakalnici sliko, ki je predstavljala lestev: jutro je predstavljalo otroštvo in hojo po vseh štirih. Poldne je predstavljalo zrelo obdobje in s tem hojo po dveh, večer pa hojo po treh – starost. Slika se je ljudem globoko vtisnila v spomin, saj je imela izjemno sporočilno vrednost – življenjski cikel – pravzaprav je predstavljala naše življenje od rojstva pa vse do konca.

Naša družina se je vedno čutila nekoliko privilegirano, saj smo imeli zdravnika tako rekoč pred domačim pragom. Njegov delovni okoliš je segal vse do Grosuplja, kjer je deloval drugi zdravnik, dr. Podkoritnik. Naslednji zdravnik je bil v Žužemberku, pa v Trebnjem. Si predstavljate, kako je dr. Fedran sploh lahko skrbel za bolne v oddaljenih krajih in slabi prometni povezavi?!

Avtomobilov takrat ni bilo. Dr. Fedran je sicer imel avto v garaži. Ne spomnim pa se, ali ga je moral oddati ali kaj ... vem le, da se je vozil s kolesom tja do Krke, kamor je pač bilo treba iti. Včasih, ko je bilo slabo vreme, si je naročil prevoz s konjem – tudi naš oče ga je včasih kam zapeljal.

Spominov na pokojnega zdravnika je veliko. Med vojno je bil promet za nekaj časa prekinjen. Spomnim se, da je zbolel fantek iz sosednje vasi. Zaradi osteomielitisa, vnetja kostnega mozga, so ga morali nujno odpeljati v Ljubljano, v bolnišnico. Moja sestra je bila takrat stara dvajset let. Zapregla je konje, fanta so položili na voz in že so drveli proti Ljubljani. Fant je imel srečo – pozneje se je šolal in postal arhitekt.

Tudi sama sem kdaj potrebovala zdravniško pomoč dr. Fedrana. Doma smo imeli koline. V mesoreznicu sem vtaknila palec! Kot da ni bilo dovolj mesa! K sreči poškodba ni bila huda in kmalu sem mi je rana zacelila.

Drugič sem padla s kolesa, bolje rečeno s kolesom vred. Peljala sem se po zasušenem kolovozu. Kolo me naenkrat ni več ubogalo in nesreča je bila neizbežna. Zlomila sem si ključnico, ki jo je dr. Fedran imobiliziral; čez tri tedne je bilo spet vse v redu in spet sem lahko vozila kolo.«

Gregor Fedran se je rodil leta 1897. »Male učenosti« je najprej spoznaval v stiški Ljudski šoli. Maturiral je na Poljanski gimnaziji v Ljubljani. Medicino je študiral v Zagrebu in Gradcu, kjer je leta 1923 prejel zdravniško diplomu, a jo je pred uporabo v domovini moral še nostrificirati – dekanat takratne Medicinske fakultete v Ljubljani je potrdil veljavnost diplome 22. 9. 1924.

Poročil se je z Nado Fedran, rojeno Perko, in sicer leta 1924. Rodil se jima je sin Gregor, ki je po 2. svetovni vojni odšel iz domovine. Z ženo Renato, menda Italijanko, nista imela potomcev. Živel sta v Ameriki, po naših virih v Montereyu. Leta 2010 je Gregory Fedran, dipl. inženir kemije, umrl.

Nagrobna plošča v grobnici, kjer že najdemo zapisano ime Gregorya Bernarda Fedrana (foto: Zlata Kastelic)

5. 3 DR. FEDRAN IN NJEGOVA ŽENA

Odnos med dr. Fedranom in njegovo ženo Nado Fedran, rojeno Perko, je bil vzoren. Gospa je bila z njegove strani zaščiten v največji možni meri.

»Gospa je bila vedno urejena. Rada je imela obleke modre barve, poleti pa je dodala še droben vzorec. Nosila je čevlje z nizko peto. Frizura – vedno enaka, nikoli je ni spremenila niti za las. Bila je drobne postave in v vseh letih se ni zredila niti za pol kilograma. Imela je hišno pomočnico, dokler je njen mož, dr. Fedran še delal v domači ordinaciji. Pomočnico je naučila vseh veščin iz gospodinjstva.

Gospo smo občudovali, saj je predstavljala vzgojo in način meščanskega življenja.

Dokler je bil zdravnik še živ, je gospa redno hodila na sprehod skozi vas vse do bližnjega gozdička. Videti je bilo, da posebej uživa v naravi in v njenih lepotah.

Po moževi smrti je gospa Nada Fedran vsak dan hodila na pokopališče v Stično. Peš, naj bo v dežju, soncu ali pozimi. Tudi uro je imela »pisano« K pokojnemu možu je šla ob 16. 00. S tem se je še malo »družila« s pokojnim, sprehod je bil tudi zanjo koristen, predvsem pa zdravilen,« je pripovedovala ga. Slavka Emeršič.

*Dr. Gregor Fedran z ženo Nado v Föderanspergovi graščini na Malem Hudem
(iz knjige M. Preinfalka Plemiške rodbine na Slovenskem, str. 28;
fotografijo hrani Klemen Fedran, Ljubljana)*

Tudi do sosedov je bila vedno korektna. Spomine in pripoved o Fedranovih naša sogovornica nadaljuje:

»S Fedranovimi smo bili dnevno v stikih. S sestro sva jim izmenoma nosili mleko. To je

bilo za naju izjemno prijetno opravilo, saj je imela gospa v lepi škatli najboljše kekse, kar sem jih jedla do takrat. Tako sem »spoznala« vanilijeve rogljičke, linške oči, orehove piškote. Gospa je rada odprla škatlo in mi dala en keks, ki se je kar stopil v ustih.

Za božič ali Miklavža je sestri podarila veliko, lepo punčko, ki se je oglasila, če si jo položil na mizo: »Ma-ma, ma-ma.« Otroci tedaj nismo imeli igrač, razen doma narejene igre, npr. špano ipd., ki so nam jih narisale starejše sestre. Igrali smo se s fižoli, koruzo, pozneje smo brali knjige iz Mohorjeve družbe, Slovenčeve knjižnice in Klasje. Včasih smo kartali – to je bila kar vneta igra.«

In mnogo let pozneje ...

»V drugem delu hiše je stanovala moja sošolka. Njen oče je bil čevljar, mama pa priučena šivilja. Nekoč me je povabila, da greva na obisk k stari gospe, kamor je občasno hodila sama. Takrat jih je Fedranova imela že čez osemdeset ... Spomnim se, da sva bili pri gospe v kuhinji, bolje rečeno kuhinjici, ki je bila tako majhna, da manjša ne bi mogla biti. Štedilnik je bil namenjen tudi ogrevanju.

Gospa se je zelo rada pogovarjala. Peljala naju je v sosednjo sobo. V omari je imela zložene izvode Slava Vojvodine Kranjske. Do takrat še nisem videla knjig s tako bogato vezavo. Mogoče, da je kaj povedala tudi o Bogenšerku ...

V sobi je stal klavir, oprema iz masivnega pohištva, v omarah pa je bilo poleg omenjenega Valvasorjevega dela kar nekaj drugih knjig – francoski klasiki ipd. Slovenski avtorji so imeli svoje mesto.

Jedilni pribor in servis sta bila po avstrijskem vzoru – sami originali, kajpak!«

Tudi naša mentorica Zlata Kastelic nam je povedala, da je nekoč gospo dohitela, ko se je peljala iz šole. Ponudila ji je, da jo odpelje domov, kar ji je gospa dovolila. Celo povabila jo je v hišo. Med drugim ji je povedala tudi to, da je bila moževa pomočnica v njegovi dolgoletni zdravniški karieri. Pokazala je priročno lekarno; tudi sama je pomagala pripravljati zdravila. Čutiti je bilo, da neizmerno žaluje za svojim možem in ne razume, da je njen sin odšel v tujino. Nič čudnega – primožila se je v urejen dom, status na družbeni lestvici je bil nekdanj visok, saj je tudi sama je izhajala iz zdravniške družine – na starost pa je ostala brez opore, brez moža in sina, v okolju, kjer so njo in moža sicer zelo spoštovali, a niso poznali vrednot meščanskega sloja ljudi, kaj šele plemiškega. Občutek, da je s samega »vrha«, po njenem mnenju, pristala »na dnu«, je občutila kot življenjski poraz tako sebe kot rodbine Födransperg.

5. 4 DR. FEDRAN - SAMOSTANSKI »HIŠNI« ZDRAVNIK

Leta 1993 je učenec naše šole Leon Oven zapisal nekaj misli o dr. Fedranu, ki jih je »poiskal« v stiškem samostanu. V tistem času se je pogovarjal s takratnim stiškim opatom dr. Antonom Nadraham, s patrom Antoninom Skubicem, ki je opravljal delo samostanskega bolničarja in patrom Antonom Novakom. Izbrali smo nekaj zapisov.

»Zdravnik, dr. Gregor Fedran, je deloval v našem okolju v času, ko daleč naokrog ni bilo nobenega zdravstvenega doma ali ambulante. Svoje poslanstvo zdravnika je pokojnik jemal zelo resno. Bil je neumorno delaven. Svojo ordinacijo je izvajal v lastni hiši na Malem Hudem, po potrebi pa je obiskal bolnike tudi na domu. To pa je bilo zelo pogosto.«

Pater Antonin se je živo spominjal, kako je leta 1960 izbruhnila huda epidemija gripe.

»Takrat je v samostanu ležalo 12 hudo bolnih redovnikov. Ob sobratih sem nenehoma dežural 33 dni in noči, kar me je telesno in duševno popolnoma izčrpalo. Dr. Fedran je bolnim dajal injekcije penicilina, ki je bilo tedaj še zelo novo zdravilo.«

»Kot hišni zdravnik je dr. Fedran v samostanu zdravil, in deloval tudi preventivno, že okoli leta 1930. Kandidatom za redovniški poklic je izdajal tudi potrdila, če so bili zdravstveno primerni za ta poklic.«

Samostan Stična – pogled s pokopališča v Stični (foto: Zlata Kastelic)

Za svoje zdravljenje je dr. Fedran računal v skladu z možnostmi družine, ki ga je klicala na pomoč. Revnim skoraj ni zaračunaval stroškov, ali pa je računal zelo malo. Zgodilo se je tudi, da so ljudje plačali »v naravi«. Karel Frantar se spominja, da je zdravnik, ko so ga ljudje povprašali za »lon«, včasih rekel: »Joj, je tale jarčka lepa.«

Pripoved o družini smo zaključili nekoliko šegavo, tako kot je bil dr. Fedran sam – šegav. Ljudje so včasih šele čez čas ugotovili, kaj jim je povedal v šali in kakšno sporočilno vrednost je imela izrečena poved. Do starejših se je vedel dobrohotno, do otrok pa

očetovsko.

V zadnjem poglavju smo tako zapisali samo drobec anekdot, ki so ostale za pokojnim zdravnikom, zadnjim Föderanspegom iz Malega Hudega. Prav pa je, da ta del tudi zaključimo z anekdoto, ki je »čisto« zdravniška in – povedano po pravici – realna, posebej v primerih, če se je kateri bolnik zdravil malo po »svoje«. Takrat je dr. Fedran imel navado reči: »Bo že zemlja ven vzela!«

A kaj, ko večina ni takoj razumela sporočila, pozneje pa so se nekateri zaradi dovtipa tudi hudovali.

Vhod na pokopališče v Stični (foto: Zlata Kastelic)

VI

ANEKTOTE, POVEZANE Z DR. FEDRANOM

V tem poglavju smo zapisali že prej napovedani »drobec« anekdot iz življenja dr. Fedrana.

NA STRANIŠČE PA KAR PRI ZDRAVNIKU:

Na poti v šolo grem mimo zanimive stare gosposke hiše na Hudem. Povedali so mi, da je nekdej tu živela plemiška družina von Födransberg. Predzadnji potomec je bil dr. Gregorij Fedran.

»Ordinacijo je imel kar v hiši«, je pripovedovala moja prababica.

Bilo je leto 1955, ko je zbolela moja babi. Prababica se je ustrašila za svojo prvorojenko, najela soseda Andreja Bernika s konjsko vprego. V diru, pa še na nedeljo, so drdrali iz Višnje Gore proti Hudem.

Ko so prišli do Fedranovih, je Andrej »parkiral« svoj »federvoz«, poskrbel za konja, prababica pa je odnesla hčerko k doktorju. Seveda je zdravnik mater najprej vprašal, kaj je z otrokom. Videl je, da je deklica živahna, zvedava, a mati je trdila, da otrok že dva dni ni šel lulat ...

Zdravnik je otroka pobožal, materi pa rekel: »Če še ni šla lulat, bo pa še šla. Le pit ji dajte. Lahko pa zdajle poizkusite.« In res. Deklica se je na veliko polulala.

Doma so se še dolgo šalili na ta račun. Deklico, ki je zdaj moja babica, so večkrat vprašali, če gre k zdravniku na »WC«, če je tam boljše ...

Zapisala: Alja Štaudohar, 7. c

OBISKI V VIŠNJI GORI:

V Višnjo Goro sta po 2. svetovni vojni prišli starejša gospa in hči Pavlica Pavlovič. Živeli sta v stari Julnikovi hiši pri cerkvi sv. Ane sredi mesta. Bili sta plemenitega rodu. Med sabo sta se pogovarjali nemško. Inštruirali sta številne višnjegorske študente.

Moja babi se posebej spominja, kako je k njima prihajal dr. Fedran s soprogo. Imel je moder VW, imenovan »hrošč«. Takrat so bili avtomobili redkost; vsa dolina, od Višnje Gore pa do Ivančne Gorice je premogla le štiri!

Doktorja je vedno spremljala soproga. Imela je klobuček, v naročju pa je držala majhnega psička. Dr. Fedran se je nekoč zadržal v hiši pri omenjenih gospah. Otroci pa so gledali avto in gospo s psičkom. Le-ta je ves čas obiska nepremično sedela v avtu. Še posebej zanimivo se je otrokom zdelo, ko sta se doktor in starejša gospa poslavljala – v nemščini. Seveda niso ničesar razumeli, saj še niso hodili v šolo.

Zapisala: Alja Štaudohar, 7. c

Na medgeneracijskem srečanju v šolski knjižnici, marca 2016, smo zabeležili nekaj anekdot.

KO TE BO SPET PES UGRIZNIL:

Mojega moža je, ko je bil še otrok, ugriznil pes. Tako je moral vsak dan hoditi k dr. Fedranu.

»Pa jutri spet pridi,« je fantiča povabil zdravnik na naslednji obisk.

Enkrat pa ni rekel ničesar. Fantič pa kot iz topa: »Kdaj pa naj spet pridem?«

»Ko te bo spet pes ugriznil,« mu je v smehu odgovoril dr. Fedran.

Povedala: Milena Zaletelj

ODREZANI ČEVLJI:

Pri hiši mojega moža so bili revni. Čevljev seveda niso mogli kupiti niti za sprotne potrebe, kaj šele »na zalogo«, da bi se lahko otroci obuli za nenapovedane dogodke. Otroške noge pa so rasle ...

Tako so imeli otroci v šoli zdravniški pregled. Dr. Fedran se je zazrl v fantove noge, pravzaprav v stopala, ki so bila sicer obuta v čevlje, a prsti so gledali ven. V sili so starši odrezali kapico na čevljih, prsti so se sprostili in niso prav nič pogrešali utesnjenih čevljev ... Takrat pa se je dr. Fedran pošalil: »Čevlje imaš pa dobre!«

Povedala: Milena Zaletelj

DO MULJAVSKEGA ŽUPNIKA:

Nekoč so si ljudje težko privoščili zdravnika, saj ga je bilo treba plačati.

Nekoč je nekdo rekel: »Šli bi do Fedrana, pa je drag. Bomo šli kar do muljavskega župnika; glih toliko ve kot doktor.«

Povedala: Majda Verbič

FEDRAN FRIZURA:

Dr. Fedran je bil lep moški. Bil je močnejše postave in plavih las. Postrizhen je bil na kratko; s svojim načinom striženja je vplival tudi na moški svet. Kar nekaj jih je sledilo njegovemu stilu, želje pa so frizerju izrazili na kratko: »Fedran frizuro, prosim!«

Povedala: Ivica Zupančič, Ivančna Gorica

DOBER DIAGNOSTIK:

Moj brat je zbolel. Trpel je tako hude bolečine, da se je kar metal po postelji. Mama me je poslala v Ivančno Gorico po dr. Fedrana.

Bilo me je strah. Šla sem na železniško postajo, saj sem vedela, da ravno v tem času pripelje vlak in z njim naš ata. Prosila sem ga, naj gre po dr. Fedrana – a glejte – slučajno je bil takrat tam dr. Fedran. Nameraval je v Novo mesto. Ko je slišal, kaj se dogaja pri nas oz. z mojim bratom, je opustil misel na pot in se podal v Stično, k nam domov.

»Grem kar s tabo!« je še rekel.

Še dobro! Brat je imel hude težave s slepičem in samo doktorju gre zasluga, da so fanta pravočasno pripeljali v Ljubljano.

Že iz pogovora med menoj in našim atom je dr. Fedran ugotovil, da mora hitro ukrepati, saj bi se vse lahko drugače končalo ...

Povedala: Ivica Župančič, Ivančna Gorica

POLHOVA TETA:

K Polhovi teti so hodili ljudje po drugo, kdaj pa tudi po prvo mnenje. V Stično je prišla iz Beograda, kjer je delala kot medicinska sestra. Dr. Fedran je zelo cenil njeno mnenje.

Če je bil kdo v dvomih o svojem zdravju, ki ga je diagnosticirala Polhova, je imel navado reči: »Če je Polhova teta tako rekla, bo že držalo!«

Povedala: Ivica Župančič, Ivančna Gorica

PESOVCI:

Včasih ni bilo denarja za poplačilo zdravniških uslug. Če pa je bil kdo posebej hvaležen za opravljen pregled ali nasvet, je zdravniku tudi kaj podaril.

Na Pluski je bila gostilna, kjer so kuhali žganje iz sladkorne pese, imenovan »pesovc«. Dr. Fedran ga je vedno naročil posebej za svoje zdravniške potrebe.

Mama je bila doma iz Pustega Javorja. Nekoč so potrebovali dr. Fedrana. Šla ga je iskat s »fedrvozičkom«. Po opravljenem pregledu nekoga izmed družine, je doktorju podarila »pesovc«.

Povedala: Marija Zaletelj

DRAGE ŽEMLJE:

Albina, sestra mojega moža, je leta 1960 o žemljah razmišljala takole: »Človek bi že jedel žemlje, če ne bi bile tako drage.«

Nada Fedran, zdravnikova žena, pa je odvrnila:

»Potem si jih tudi jaz ne morem privoščiti!«

Povedala: Marija Zaletelj

ME TAKO KRIŽ BOLI:

Včasih je katera od ženic, ki so prišle k doktorju Fedranu, potarnala:

»Me tako križ boli!«

Dr. Fedran pa je imel odgovor takoj pri roki:

»Na njivo pojdi, pa se bo pozdravil.«

VII

SKLEPI

- Začetnik rodu Fedranovih je bil izjemno delaven in kot tak si je pridobil bogastvo, kar mu je prineslo tudi plemiški naslov in povišanje v viteza.
- S svojim delom in z znanjem so pomagali k razvoju in napredku kraja.
- Vsi poznejši rodovi so se čutili plemiče.
- Bogastvo jim je omogočilo, da so svojim potomcem omogočili kakovostno izobrazbo in študij na elitnih univerzah v Evropi.
- Plemenitost se ni kazala samo v bogastvu, ampak tudi v odnosu do svojega dela in pri vzpostavljanju socialnih vezi tudi s preprostim prebivalstvom.
- Nekateri med njimi so bili pravi vizionarji; pravočasno so prepoznali bodoči razvoj družbenih dogodkov in so se znali temu tudi prilagoditi.
- Padec bogate družine, ki je stoletja vlagala v razvoj kraja, ne pomeni tudi njen konec.
- Kraj Ivančna Gorica oz. odločevalci v gospodarstvu in politiki bi morali prepoznati kulturno zapuščino rodbine Födransperg oz. Fedranovih in poskrbeti zanjo – predvsem za zanamce.

VIII

PREDLOGI

7. 1 PREDLOGI ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE

O Fedranih je zapisanega veliko, največ je ohranjenega v stiškem samostanu. Nujno je potrebno vzpostaviti stik s potomci iz veje Aleksandra Föderansperga in njegove žene Ide oz. njenega sina Ludvika. Družinsko drevo nas vodi do Jugana in Vesne Fedran, do Juganovega sina Klemna.

Prav tako je potrebno navezati stike s potomci Albina Föderansperga, vnuka Föderansperga III. Peter Föderansperg, po katerem se je ta oblika imena ohranila v slovenskem prostoru, bi najverjetneje povedal veliko o svojih prednikih.

V literaturi smo večkrat našli podatek, da so fotografije v lasti družine Potokar; iz družinskega drevesa smo ugotovili, da je bila družina Potokar povezana s Föderanspergi preko Olge Föderansperg, ki jo je imel njen oče Albin s svojo drugo ženo Katarino Toman.

Snovi zagotovo ne bo zmanjkalo, le čas je potrebno imeti. In posluh za raziskovanje.

IX

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujemo naši knjižničarki, ge. Branki Lah, ki je opogumila svojo mamo go. Slavko Emeršič, da nam je v spominih na Fedranovo družino povedala toliko zanimivih stvari.

Posebej se zahvaljujemo ge. Slavki Emeršič za izjemno zanimive spomine na dr. Fedrana in njegovo ženo go. Nado Fedran.

Hvala ge. Tončki Genorio, ki nam je preko sina Stanka posredovala podatke o plemiški družini Födransperg.

Prav tako hvala ge. Marinki Boljka, ki se je rodila v Višnji Gori in je v pogovoru s svojo vnukinjo Aljo obudila spomine na dr. Fedrana.

Hvala članicam Knjižnega kluba, ki so ob obisku naše šole mimogrede »pobrskale« še po spominih na Fedranove oz. samega zdravnika in nam povedale nekaj anekdot iz njegovega življenja.

Zahvaljujemo se gospodu Karlu Frantarju za pripovedi o zgodovini gradu Kravjek.

V knjižnici v Ivančni Gorici pa so nam priskrbeli literaturo in vire o Födranspergih, ki so bili na voljo. Tudi njim prav lepa hvala.

X

VIRI IN LITERATURA

USTNI VIRI:

- Slavka Emeršič, Ivančna Gorica,
- Tončka Genorio, Spodnja Draga,
- Karel Frantar, Inančna Gorica, Leščevje
- Marinka Boljka, Dolge Njive pri Šentlovrencu,
- Marija Zaletelj, Ivančna Gorica
- Ivica Zupančič, Ivančna Gorica,
- Majda Verbič, Ivančna Gorica.

DRUGI VIRI IN LITERATURA:

- Adamič F. Ljudje prihajajo in odhajajo. V: Zbornik občin Grosuplje, Ivančna Gorica, Dobropolje. Grosuplje, 1998; 15 – 28.
- Anžlovar Globokar M. Umetnostno-zgodovinski spomeniki. V: Lokalni program Občine Ivančna Gorica 2015 – 2018. Ivančna Gorica: Občina Ivančna Gorica, 2015; 10.
- Jakič I. Vsi slovenski gradovi. V: Leksikon slovenske grajske zapuščine. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1997.
- Kastelic Z, Livk M. Kulturni spomeniki v mojem kraju: raziskovalna naloga. Ivančna Gorica: OŠ Stična, 1993.
- Kastelic Z, Livk M. Tako smo se zdravili pri nas: raziskovalna naloga. Ivančna Gorica: OŠ Stična, 1997.
- Kutnar B. Etnološki razvoj vasi Leščevje: raziskovalna naloga. Ivančna Gorica: SŠ Josipa Jurčiča in Srednja šola tehniške usmeritve, Ivančna Gorica.
- Logar M, Kastelic Z. Ko še ni bilo mobilnih telefonov: raziskovalna naloga. Ivančna Gorica: OŠ Stična, 2007.
- Mikuž S. Umetnostnozgodovinska topografija grosupeljske krajine. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo, 1978; 273 – 275.
- Preinfalk M. Plemiške rodbine na Slovenskem 18. stoletje. I. del Od Androlija do Zorna. Ljubljana: Viharnik, 2013; 24 – 43.
- Sever L. Gregor Fedran (30. 5. 1897 – 12. 10. 1969) Doktor vsega zdravilstva s Hudega. V: Klasje: Domoznanska galerija. Ivančna Gorica, 2006.
- Žontar M, Klinar V, Hozjan A. Razvoj poštnega prometa na Slovenskem od podržavljenja 1722 do 1918. V: Hozjan A, ur. Pošta na slovenskih tleh. Maribor, 1997; 118-9.

XI

PRILOGE

10. 1 SLIKE IN FOTOGRAFIJE, KI SO BILE 11. 4. 2015 PRILOŽENE ISTOIMENSKI NALOGI, ODDANI KOMISIJI ZA DELO ZGODOVIN- SKIH KROŽKOV PRI ZPMS:

- Sliki 1 in 2: Vhod v Föderanspergovo graščino
- Slika 3: Föderanspergova graščina v vasi Malo Hudo pri Ivančni Gorici
- Sliki 4 in 5: Vhod na vrt Fedranove graščine; Cvetoča češnja pred zadnjim vhodom
- Slika 6: Vhod na nekdanj čudovoto urejen vrt
- Slika 7: Nagrobni spomenik viteza Benjamina Föderansperga na stiškem pokopališču
- Slika 8: Grobnica na stiškem pokopališču, kjer so pokopani Aleksander Föderansperg, dr. Gregor Fedran, njegova žena Nada Fedran, rojena Perko in njun sin Gregory Fedran
- Slika 9: Viteški grb rodbine Föderansperg (ARS, AS 1071, št. 54)
- Slika 10: Cerkev sv. Janeza Krstnika v Leščevju, imenovana Podbenek, kjer je pokopan Avgust Föderansperg
- Slika 11: Nagrobnik Avgusta Föderansperga pri cerkvici Podbenek

10. 2 ORGANIZACIJA IN POTEK RAZISKAVE

Raziskovanje smo organizirali v treh fazah.

V prvi fazi smo se seznanili z literaturo, ki je bila na voljo o družini Fedran. O tej družini je objavljenega malo; še največ smo si pomagali s Preinfalkovo knjigo Plemiške rodbine na Slovenskem. V veliko pomoč so nam bile tudi raziskovalne naloge izpred dveh desetletij ali malo manj, in sicer naloga z naslovom Kulturni spomeniki v mojem kraju in Tako smo se zdravili pri nas, ki sta bili v šolskem merilu (raziskovanje učencev) pravo pionirsko delo.

Vire in literaturo smo natančno prebrali in si izpisali tiste podatke, ki so se dotikali »naše« veje Fedranov, torej tiste, ki je najbolj zaznamovala stiški prostor z okolico.

V drugi fazi smo poiskali ljudi, ki so še kaj vedeli o raziskovani rodbini. Teh ljudi je ogromno, časa pa ne dovolj. Mogoče bo kdo pozneje raziskal še to področje. Tako smo se osredotočili na dva ustna vira, na Slavko Emeršič in Karla Tramteta.

Zelo zanimive so bile tudi anekdote o dr. Fedranu; teh je toliko, da bi si zagotovo zaslužile vsaj kakšno posebno izdajo. Za zaključek raziskovalne naloge smo jih dodali nekaj, za kar menimo, da je nalogo »poživilo« in ji dalo pridih, da so bili ti ljudje, plemiči in vitezi samo ljudje, ki so povečini veliko delali, umno gospodarili in si niso zaslužili takega konca.

V tretji fazi smo naredili nekaj fotografij, žal lahko večinoma samo še s pokopališč, kjer so Fedranovi pokopani. Sliko viteškega grba pa smo si »sposodili« iz Preinfalkove knjige. Izsledke smo zapisali in jih strnili v zgodbo, ki jo beremo tekoče, vendar podkrepljeno z ustreznimi viri.

Število sodelujočih učenk in učencev je poimensko predstavljeno v nalogi.

Mentorici: Zlata Kastelic, prof in dr. Marjeta Logar